

Αναδιφώντας το χθες (165)

Μου ξανάρχονται ένα ένα, χρόνια δοξασμένα (αλλά και ανερεύνητα εν πολλοίς ακόμα)!

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ

Οι σημερινές «Αναδιφσεις» δεν θα μπορούσαν να έχουν θέμα διαφορετικό από την επανάσταση του 1821 στο Ρέθυμνο, αν και η συμπάθεια του συντάκτη τους στις κάθε είδους επετειούς δεν είναι καθόλου δεδομένη. Κι αυτό γιατί από παλιά

δεν άντεχε την πιο συνηθισμένη χρήση τους, την ιδεολογική. Αλλά και πιο πρόσφατα, για παράδειγμα στις επετειούς για την εκατονταετηρίδα από την ενσωμάτωση της Κρήτης στο ελληνικό βασίλειο το 2013 και στην 150ετηρίδα από την αρκαδική εθελουσία το 2016, ελάχιστη νέα γνώση προστέθηκε, ενώ πλεόναν οι συναισθηματισμοί. Αυτό κινδυνεύει να συμβεί και με την επανάσταση του 1821. Ο συντάκτης δεν μπορεί να ξεχάσει στον εορτασμό της εκατονταετηρίδας της, όντας παιδί το 1971, και τον βομβαρδισμό εθνικοφροσύνης που είχε εξαπολυθεί με την ευκαιρία εκείνη από τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Ευτυχώς αυτός δεν είχε εμπόδιση τον πατέρα μου, φιλόλογου καθηγητή, στην εκφώνηση ενός αξιοπρεπούς πανηγυρικού στη Μητρόπολη, όπως αυτός κρίθηκε τότε και εκ των υστέρων, γεγονός που προκάλεσε την μήνη των τότε δικαιοκούντων. Δεν είχε εμπόδιση ούτε και την έκθεση της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ρεθύμνης στο Λύκειο των Ελληνίδων, απ' όπου και η διπλανή φωτογραφία, από το να είναι αξιοπρεπής. Όμως σήμερα τίποτα δεν μπορεί να δικαιολογήσει το αναμίσγηση των ιδίων και των ίδιων, συχνά με αντίστοιχες στοχεύσεις. Ούτε και την παραίτηση επιφανών ιστορικών από μέλη της υπό τη διεύθυνση της «εθνικής μας κυρίας Γιάννας» επιτροπής. Οι επαναλήψεις δεν λείπουν ασφαλώς και από την Κρήτη, στην οποία συνηθίσαμε να το κάνουμε με τα γραφόμενα του γυμνασιάρχη Βασιλείου Ψιλάκη, σε μια εποχή που οι εκπαιδευτικοί «ποιούσαν ιστορίαν», των Ζαμπέλιου και Κριτοβουλίδου, με τις γνωστές ιδεολογικές εξαρτήσεις τους, όπως βέβαια και με τη «σφακιανόπληκτη» ιστορία του Γρηγορίου Παπαδοπετράκη ή τη νεότερη «κρητοπαθή» του Ιωάννη Μουρέλλου.

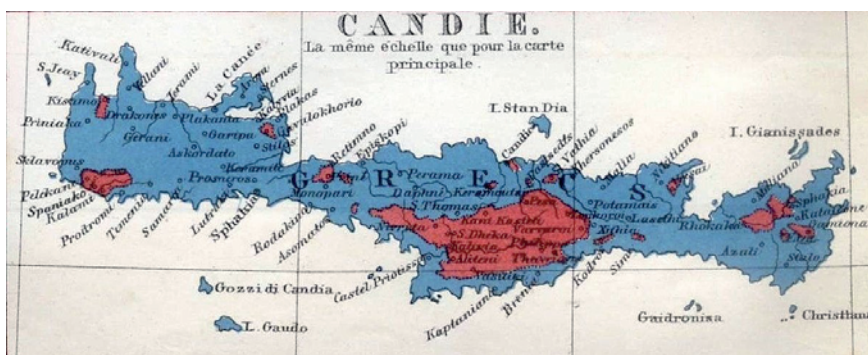

Ο -και καθηγητής μας- Θεοχάρης Δετοράκης είχε προσπαθήσει να είναι αντικειμενικότερος, όμως δεν κατάφερε να υπερβεί κατά πολύ τις παρακαταθήκες των προγενέστερων στον τομέα αυτό. Όλοι, του Παναγιώτη Κριάρη μη εξαιρουμένου, παραδίδουν συχνά εξυπραγματικούς αριθμούς, που δεν μπορούν να σταθούν στην κοινή λογική, όπως για παράδειγμα αριθμό άνω των χιλίων αντιπάλων νεκρών και κάτω των δέκα ημετέρων! Όλοι προσπαθούν να ξεμπερδέψουν εύκολα με το φαινόμενο της πρόωρης λήξης της επανάστασης, ουσιαστικά από το 1824 (και όχι από το 1827, όπως συνέβη στην ηπειρωτική Ελλάδα) με την αναφορά στις ακρότητες του Μουσταφά Πασά (εικόνα) και όλοι σχεδόν προσπαθούν να την νεκρανοστήσουν περιγράφοντας ως συνέχισή της το καθεστώς της πειρατείας της Γραμβούσας. Δυστυχώς φαίνεται ότι ούτε και σ' αυτή την επέτειο, που αποτελεί την τελευταία ευκαιρία για τη γενιά του συντάκτη της στήλης, θα υπάρξει ουσιαστική συζήτηση, θα γίνει αναστοχασμός και θα προστεθεί νέα γνώση.

Δε θ' ακούσουμε φυσικά κάτι ούτε και για το γεγονός ότι η επανάσταση στην Κρήτη είχε παράλληλα με τον εθνοκοσμοελευθερωτικό και χαρακτήρα εμφυλίου πολέμου, σ' αντίθεση με την υπόλοιπη Ελλάδα. Κι αυτό γιατί πουθενά αλλού δεν υπήρχε η ιδιαιτερότητα της αναλογίας των δύο θρησκευτικών και εθνικών κοινοτήτων,

που κυμαινόταν από 30 μέχρι 50% για τους μουσουλμάνους Κρήτες, ανάλογα με την ιστορική πηγή στην οποία αναφερόμαστε (G. Olivier 1801 και αιγυπτιακή απογραφή παρατιθέμενη από τον Pashley 1834). Ένας νεότερος και έγκυρος ιστορικός, ο Παναγιώτης Βακαλόπουλος, σε εισήγησή του σε Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, είχε υπολογίσει τους χριστιανούς προεπαναστατικά σε 160.000 και τους μουσουλμάνους σε 130.000. Ακόμα και το 1881, που διεξήχθη μια υποδειγματική απογραφή, το ποσοστό των μουσουλμάνων ήταν σημαντικότερο, όπως φαίνεται από την μεταφορά των στοιχείων της στον διπλανό ρεθεμνιώτικο χάρτη. Με βάση όλες τις παραπάνω εκτιμήσεις είχαμε να κάνουμε μ' ένα πόλεμο με διαστάσεις εμφυλίου, που δικαιολογεί -όπως κάθε τέτοιος- τις ακρότητες που σημειώθηκαν. Ας θυμηθούμε μόνο τον πιο πρόσφατο εμφύλιο του 1946-1949, στον οποίο επίσης η μία πλευρά είχε την κρατική επικουρία.

Τις ακρότητες αυτές περιγράφουν ασφαλώς μονομερώς οι ιστορίες που συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε κατ' αποκλειστικότητα, χωρίς να συμβουλευόμαστε και τις «απέναντι», όπως οφείλει κάθε ένας που θέλει ν' ασχοληθεί αντικειμενικά με την ιστορία. Το φαινόμενο των ομαδικών εξισλαμισμών στην Κρήτη δεν είχε σημειώσει το αντίστοιχο πουθενά στα Βαλκάνια, ούτε βέβαια και στον ελληνικό χώρο, όπου κυμάνθηκε γύρω στο 3%, μ' ένα κατά τόπους μέγιστο 5%. Ήταν λοιπόν φυσικό σ' έναν εμφύλιο πόλεμο, στον οποίο μάλιστα η μία πλευρά διάθετε την επικουρία των αυτοκρατορικών και στη συνέχεια και των αιγυπτιακών στρατευμάτων, να κατασφύσει και να οδηγήσει την άλλη είτε στην υποταγή είτε στον εκπατρισμό. Οπωσδήποτε παρόλη τη δυσμενή αναλογία, ο χριστιανικός πληθυσμός έδωσε δείγματα γενναιοφροσύνης και σε ορισμένες περιπτώσεις ηρωισμού. Τις περιπτώσεις αυτές θα προσπαθήσουμε να θυμίσουμε με **δύο ιστορικούς περιπάτους** μας το προσεχές καλοκαίρι. Θα τις πραγματοποιήσουμε στην ύπαιθρο του Ρεθύμνου στις 20 Ιουνίου και μέσα στην πόλη στις 21, κορωνοϊού επιτρέποντος φυσικά.

Παρακάτω θ' αναφερθούμε επιγραμματικά σε επιλεγμένες τέτοιες θέσεις, από τις πάμπολλες διατιθέμενες. Στο Ρέθυμνο θα σταθούμε βέβαια στους **Τεσσαρίς Μάρτυρες** για να θυμηθούμε τόσο την καταπόνησή τους στις 28 Οκτωβρίου 1824 όσο και το προγενέστερο και λιγότερο γνωστό στήσιμο της πυραμίδας με τα χριστιανικά κεφάλια. Θα σταθούμε επίσης στον **Πλάτανο**, για να θυμηθούμε το μαρτύριο του επισκόπου Γεράσιμου Περδικάρη-Κοντογιαννάκη και τη σφαγή σχεδόν μιας εκατοντάδας σημερινών χριστιανορθοπεθινών το 1822. Θα επισκεφθούμε στη **Μεσσαμπελίτσα** τον τάφο του μετέπειτα επισκόπου, από το 1826, Ιωαννίκιου, που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον θρόνο του προκειμένου να διασώσει το κεφάλι του. Δεν θα παραλείψουμε να περιηγηθούμε σε δρόμους που φέρουν τιμητικά τα ονόματα ηρωικών μορφών (π.χ. Δαμβερghδων), ενώ θα ανηφορίσουμε μέχρι τον **Εβλιγιά** για να θυμηθούμε μια μάχη που προοιωνιζόταν σίγουρη επιτυχία και κατέληξε στην καταστροφή και στον θάνατο ενός εκλεκτού φιλέλληνα, του Ιωσήφ Βαλιέστρα το 1822 (εικόνα).

Στον **Άγιο Ιωάννη Καμένο** θα μιλήσουμε για τις μάχες της 21^{ης} και της 25^{ης} Ιουνίου 1821, τις πρώτες νικηφόρες του αγώνα και στον **Άγιο Κωνσταντίνιο** για μια μεγάλη μορφή του, τον Γεώργιο Σακάρραφο, Φροντιστή της Αστυνομίας στην Προσωρινή Διοίκηση της Κρήτης. Στον **Άγιο Μάμα** θα μιλήσουμε για τον οπλαρχηγό Κυριάκο Σγουρό και στην περιοχή **Ακουμιών, Σακτουριών και Κρύας Βρύσης** για την εξόντωση το 1822 του Γλυμιά Αλή και θα τραγουδήσουμε το σχετικό δημοτικό τραγούδι. Στην **Αμπαδιά** θα μιλήσουμε για την ιδιαιτερότητα των 13 χωριών της και στα **Ανώγεια** για τον Μιχαήλ Νιώτη, για την τοποθεσία «Αποκεφαλισμένοι» και για την καταστροφή χωριού του χωριού το 1822 από τον Σέρiff Πασά. Στο **Αρκαάδι** θ' αναφερθούμε στην κατάληψή του από τον Γετίμ Αλή το 1821 και για την ανακατάληψή του από τους επαναστάτες και στην **Κυριάννα** θ' αναζητήσουμε στα «Θόλατα» τα υποστατικά του. Κοντά στον **Κάσπελλο** και στους **Αρμένους**, στο Πρινοκέφαλο και στη Μοναχά Ελιά, δηλαδή στη θέση του μινωικού νεκροταφείου, θα μιλήσουμε για την ομώνυμη μάχη.

Στην **Αρχοντική** θα θυμηθούμε τη σφαγή του 1823 και στον **Ασώματο** την οικογένεια των Τσουδερών, με τους ονομαστούς Γεώργιο, Αναγνώστη και Ιωάννη. Στη **Μονή Ασωμάτων** θα μιλήσουμε για τον μοναχό Μητροφάνη και στο **Βιζάρι** για μια μεγάλη μορφή της, την **Μέσα Επισκοπή Μυλοποτάμου** στην πολιορκία και στο κάψιμο του Πύργου των Κυριμehδων. Στη **Μονή Αγίου Πνεύματος Κισσού** θα μιλήσουμε για το κάψιμο της και θ' αντικρίσουμε τα κρανία των μοναχών της και στη **Λαγκά** θα πούμε δυο λόγια για τον καπετάν Αντώνη, θα δούμε το σπίτι του και θα διαβάσουμε το τραγούδι του, όπως κι εκείνο της κοπελιάς του Μερτζάν Αγά. Στις γειτονικές **Μαργαρίτες** θ' αναφερθούμε στο εκεί κλείσιμο της Επανάστασης από το Κρητικό Συμβούλιο στις 3 Νοεμβρίου 1830 και θα διαβάσουμε την τελευταία διαμαρτυρία του προς την ελληνική κυβέρνηση και τους ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων.

Στη **Μονή Πρέβελι** θα θυμηθούμε την πυρπόλησή της εξαιτίας της επαναστατικής φυσιογνωμίας του ηγουμένου Μελχισεδέκ. Στις **Μελάμπες** θα παρακαλέσουμε τον Θεόδωρο Πελαυνάκη ν' αναφερθεί στη μάχη στο Κακό Ρυάκι, θα μπούμε στην εκκλησία των Τεσσαρών Μαρτύρων και θα δούμε την αναστηλωμένη κατοικία κάποιων απ' αυτούς και την προτομή του Ασουμανή. Στα διπλάνα **Ακούμια** θα πούμε δυο λόγια για τον κρυπτοχριστιανό Ιωάννη Αληκάκη, στο **Μοναστηράκι** θα επισκεφθούμε το σπίτι που δολοφονήθηκε το 1822 ο Αντώνης Μελιδόνης, σε έναν συγκαλυμμένο ενδοχριστιανικό εμφύλιο, και στο **Μελιδόνι** θ' αποτίσουμε φόρο τιμής στους μάρτυρες του Σηπλαιού. Στο **Νεφς Αμάρι** θα μιλήσουμε για τους Καλομενόπουλους και για τον καπετάν Νεονάκη, στους **Λαμιώτες** για τον γίγαντα Γεώργιο Αποστολάκη και στο **Πετροχώρι** για τον σημαντικό Γερόνυμο Τουρνάκη. Στον **Πρινέ** θα σταθούμε μπροστά στην τιμητική πλάκα για τον Ιερολοχίτη Μάρκο Καλούδη και στο **Ροδάκινο** θα μιλήσουμε για την παράδοση ύψωσης επαναστατικής σημαίας στον Κουρκοκύλο. Στα **Ρούστικα** θα δούμε το πορτρέτο του Εμμανουήλ Σταματάκη (καπετάν Ρουστικιανού) και στο **Σπήλι** θ' αναφερθούμε στον επίσκοπο Λάμπη Ιεροθέο, που σφαγιάστηκε στο Ηράκλειο, στον «Μεγάλο Αρπεντέ» της 21^{ης} Ιουνίου 1821. Επιστρέφοντας στο Ρέθυμνο, στα **Περιβόλια**, θα κλείσουμε την ιστορική περιήγησή μας με τη μάχη στον Μπρινιττή Κουλέ.

Πρόταση ακρόασης

Ας θυμηθούμε με την ευκαιρία της 200ετηρίδας του συμπολίτη **Νίκο Μαρμαγκάκη**, ξανακούοντας δυο από τα πρώτα του μουσικά έργα. Παρότι είχαν παραχθεί με την ευκαιρία της 150ετηρίδας, δεν είχαν καμιά σχέση με τους εορτασμούς και το κίτς των συνταγματάρχων. Το πρώτο απ' αυτά ήταν οι «Αγωνιστές της Λευτεριάς», σε στίχους Δημήτρη Ιατρόπουλου και ερμηνείες του Λάκη Παππά και της Μαρίας Δουράκη. Το δεύτερο είχε τον τίτλο «1821. Είτε θάνατος είτε λευτεριά» και στηριζόταν σε αποσπάσματα από τα απομνημονεύματα του Στρατηγού Μακρυγιάννη, τα οποία διάβαζε ο Μάνος Κατράκης με την επιβλητική του φωνή. Σ' αυτό έπαιξε σαντούρι ο Τάσος Διακογιώργης και λαούτο ο Λάκης Παππάς.

Πρόταση ανάγνωσης

Οι θέσεις επίσκεψης στο Ρέθυμνο και στην ενδοχώρα του είναι ασφαλώς πολλαπλάσιες από τις 35 στις οποίες αναφερθήκαμε. Αν θέλουμε να έχουμε πληρέστερη εικόνα θα πρέπει να καταφύγουμε στα βιβλία, στη θεματοθήκη δηλαδή της ιστορικής γνώσης. Προτείνουμε στους αναγνώστες τις σχετικές με το θέμα μελέτες του **Στέργιου Μανουρά**, ενός από τους ελάχιστους ερευνητές που προσέφυγε σε πρωτογενείς, αρχαιακές πηγές και δεν αναπαρήγαγε τα γνωστά και τετριμμένα. Διαβάστε τις μελέτες του «Η οργάνωση της Φιλικής Εταιρείας στην Κρήτη» στο τεύχος 32 του περιοδικού «Προμηθεύς ο Πυρφόρος» της δεύτερης περιόδου, «Ο επίσκοπος Ρηθύμνης Ιωαννίκιος», στο πρώτο τεύχος του Δελτίου Φίλων Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρεθύμνης και τα «Βιογραφικά του επισκόπου Ρηθύμνης Ιωαννίκιου, του μετέπειτα μητροπολίτου Ιωαννίνων» στο εικοστό τεύχος του περιοδικού «Νέα Χριστιανική Κρήτη». Δεν ξέρω αν θα «μεθύσετε με το αθάνατο κρασί του 21», σίγουρα όμως θα πεισθείτε ότι η ιστορία είναι πολύ πιο σοβαρή υπόθεση απ' ό,τι φαίνεται με πρώτη ματιά.

* Ο Χάρης Στρατιάδακης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr, 2831055031

